
etika és forradalom

Sinkó Ervin, 1916—1919

BOSNYÁK ISTVÁN

III.

Messianizmus és történelem

0. Következő fejezeteinkben annak rövid — de egész életre szóló — fél-évnek a vizsgálatával foglalkozunk, amelynek során Sinkó Ervin a Tanácsköztársaság aktív résztvevőjeként vívta a harcát — „idekint” és „odabent”: az etikai indítékokkal vállalt forradalmi valóságban és a kezdetben konfliktust nem ismerő, majd a bukás közeledtével egyre inkább ellentmondásossá váló szubjektív moralitásában.

Magánetika és gyakorlati forradalmárság viszonyát a sinkói életműben sem lehetséges elvonatkoztatva szemlélni a pusztán-személyit meghaladó, nemzedéki, sőt korra jellemző objektív tényezőktől. Legelőször tehát ezekre vetünk pillantást.

1.0. Az egyik ilyen, a tizenkilences értelmiségi nemzedék forradalmi magatartását, eszméit, etikáját és ideológiáját *közvetlenül* meghatározó objektív tényező az volt, hogy az orosz októberi forradalom realissá tette azokat a messianisztikus reményeket, amelyek a századforduló egész munkásmozgalmát is áthatották, de csupán ideologikusan, a valóra válás alapvető történelmi feltételeinek megléte nélkül. Más szóval, Október aktualizálta a marxi történetfilozófiát átható meggyőződést, hogy a proletariátus osztályharca szükségképpen az egész emberiség felszabadításához vezet.

1.1. A Tanácsköztársaság értelmiségi forradalmárainak messianizmusát e tény respektálása nélkül nem lehet komoly kritika tárgyává tenni. E messianizmus „szociálpszichológiai” magyarázata, miszerint az imperializmus korának kiábrándultsága „a polgári értelmiség legjobbjait elvezette oda, hogy a proletariátus ügyében vagy legalábbis baloldali nép-

mozgalmak ügyében lássa a kivezető mozzanatot”, s e nemzedék aztán igyekezett is azonosulni e népmozgalmakkal, azonban „annyira azonnal, annyira hirtelen módon várta a megváltást, annyira nem tudta áttekinteni a fejlődés szükségszerű kerülő útjait, hogy ezeket a népmozgalmakat messianisztikus módon interpretálta”¹ —, ez a „kritikai” magyarázat épp a legfontosabbat téveszti szem elől: azt ti., hogy 1917/19-ben maga a „zajló történelem” megannyi objektív ténye sugallta a „hirtelen” világ-megváltás lehetőségét, mégpedig egy teljességgel de — teologizált „messianizmus”, a kitörni készülő világforradalom révén. Hogy „a fejlődés szükségszerű kerülő útjai” a győztes Október után nagyon hamar ismét aktuálissá válnak, s hogy a „tökéletes bűnösség” imperializmus által teremtett világállapotából való kijutás nem csupán „néhány év gyakorlatának kérdése, hanem rendkívül szívós, hosszadalmas, kitérőkkel és visszaesésekkel tarkított út”² lesz, — ez oly „másnapos bölcsesség”, amelyhez nemcsak a Tanácsköztársaság „polgári értelmiségije”, de Október első számú stratégiája sem juthatott el 1917/19-ben, mégpedig nyilván nem azért, mintha őt is valami „hirtelen” és irreális messianizmus kápráztatta volna el. S ugyanígy, nem kevésbé jelent „másnapos bölcsességet” az a kritikai reflexió sem, hogy „az imperializmus történelmi körülményeinek hibás értékeléséből fakadt az a Kún Béla által is többször hangoztatott nézet, hogy az imperialista világrend, amely kiváltotta az első világháborút, csak egy-két évvel élheti túl szörnyszülőttjét”³ —, hisz ezt a „hibás nézetet” 1917/19-ben a marxista valóságelemzés megannyi ténye támasztotta alá.

1.2. Tucattjával lehetne idézni Lenin *reális* tényekre alapozott „messianizmusának” megnyilatkozásait az „öszirózsás forradalom” idején, valamint a Tanácsköztársaság előestéjén és egész tartama alatt. 1918. június 3-án pl. Lenin úgy véli, hogy „arra pedig, hogy a világforradalom kitör, garancia a háború, amelynek csak a munkástömegek vethetnek véget”⁴ 1918. november 3-án az osztrák—magyar polgári forradalmat üdvözli ugyanezzel a szilárd optimizmussal: „Közel van már az az idő, amikor mindenütt ünnepelni fogják a világforradalom első napját. Nem hiába dolgoztunk és szenvedtünk. A nemzetközi világforradalom győzni fog!”⁵ 1918. november 6-án arra figyelmezteti a szovjetek kongresszusát, „ne feledjük, hogy közeleg az idő, amikor a végső, a döntő ütközetet fogjuk megvívni — nem az orosz, hanem a nemzetközi szocialista forradalomért!”⁶ egy hónappal később az európai forradalmak gyors terjedése tovább növeli a világforradalom kitörésébe vetett alapos bizalmat: „Ugyanaz, ami a német imperializmus összeomlását előidézte, ami előidézte a forradalmat Németországban, ugyanaz most napról napra és óráról órára közelebb hozza a forradalmat Franciaországban, Angliában és más országokban. (...) Most forradalom van Berlinben, Ausztriában, Magyarországon, sőt Svájcban, Hollandiában és Dániában is, ezekben a szabad országokban, amelyek nem ismerték a háborút, még ezekben is növekszik a forradalmi mozgalom, a munkások ott már a szovjetek megszervezését követelik. Most kitűnt, hogy nincs más kivezető út. A forradalom az egész világon érlelődik.”⁷ 1919 januárjában az előző fél év nemzetközi-politikai tapasztalatait összegezi Európa és Amerika munkásainak: „... a proletár világforradalom érlelődése a különböző országok munkásainak a kommunizmushoz és bolsevizmushoz való átállásával

kapcsolatban *igen gyors ütemben haladt előre*”,⁸ a III., Kommunista Internacionálé megalapításában „*a nemzetközi szovjetköztársaságnak, a kommunizmus nemzetközi győzelmének előhírnöké*”-t látja;⁹ a Tanácsköztársaság elölestéjén, az OK(b)P programjának tervezetében a proletariátus forradalmi mozgalmának növekedése, e mozgalom szovjet, a proletárdiktatúra megvalósulását célzó formájának általános terjedése, valamint az osztrák, magyar és német forradalom kezdete és fejlődés-menete alapján konstatálja, hogy „*megkezdődött a proletár, kommunista világorradalom korszaka*”;¹⁰ 1919. március 22-én a magyar Tanácsköztársaságot az OK(b)P VIII. kongresszusának optimizmusával köszönti: „*Kongresszusunk meg van győződve róla, hogy nincs már messze az az idő, amikor a kommunizmus az egész világon győzedelmeskedni fog*”;¹¹ egy hét múlva már a magyar példa is reális éltetője Lenin világorradalmi optimizmusánk: „*A forradalom mindenütt közeledik, érlelődik. A napokban Magyarországon győzedelmeskedett. Magyarországon létrejött a tanács hatalom — a munkáskormány. Egész biztosan minden nép el fog jutni ide*.”¹² Április elején továbbra is az Októbert követő magyar példa élteti a győzelmes világorradalom hitét: „*mi kibírunk minden szörnyű nehézséget, hogy teljes győzelmet arassunk, hogy az orosz és magyar szovjet köztársaság kiterelbelyesedjék — és meglátjuk, ki is fog terebélyesedni — nemzetközi szovjet köztársasággá*”;¹³ április 15-én arról tesz hitet, hogy a forradalom harcosai „*mihamar tanúi lesznek a föderatív szovjet világgöztársaság megalakulásának*”;¹⁴ két nap múlva pedig ugyanezt ismétli meg más szavakkal: „*A proletárforradalom a világ valamennyi országát magával ragadja*”;¹⁵ 1919. május 25-én Szamuely Tibor jelenlétében szögezi le: „*az a szilárd meggyőződés alakul ki bennünk, hogy a Szovjethatalom kivívta az egész világ munkásainak rokonszenvét, hogy a nemzetek közötti háború helyén létrejön a nemzetközi szovjet köztársaságok testvéri szövetsége*”;¹⁶ két nap múlva is azzal buzdítja a magyar Tanácsköztársaság munkásait, hogy „*Minden hónap közelebb hozza a proletár világorradalmat*”;¹⁷ s végül, már csak két hét van vissza a Tanácsköztársaság összeomlásáig, amikor Lenin — még mindig teljes joggal — változatlanul hisz a világorradalom hamari győzelmében: „*nincs messze az a nap, amikor egész Európa egységes szovjet köztársaságban egysül majd, amely az egész világon meg fogja semmisíteni a kapitalisták uralmát*”...¹⁸

Kétségtelen, hogy a világorradalom biztos, s nem „*majdani*”, hanem hetek-hónapok múltán történő fellobbanása és hamari győzelme iránt táplált lenini optimizmust nem holmi „*polgári-értelmiségi*” naiv messianizmus éltette. Hogy a proletariátus „*világtörténelmi felszabadító küldetéssel*”¹⁹ rendelkezik, ez Leninnél csupán a marxi történetfilozófia adekvát interpretálását jelentette; azt viszont, hogy ez a küldetés 1918 végén aktuálissá vált, hogy Európa- s részben világszerte *bekövetkezett* a forradalmi helyzet, azt Lenin a renegát Kautskyval szemben a történelmi pillanat gazdasági és politikai analízisével bizonyította: „*Bekövetkezett-e valójában a forradalmi helyzet vagy sem?(...) Felelnek erre a kérdésre a gazdasági tények: a háború által mindenütt előidézett éhínség és pusztulás forradalmi helyzetet jelent. Felelnek erre a kérdésre a politikai tények is: már 1915-től kezdve világosan megmutatkozott minden országban a régi, elkorhadt szocialista pártok szakadásának folyamata,*

a proletariátus tömegeinek eltávolodása a szociálszocialista vezérektől balfelé, a forradalmi eszmék és érzelmek, a forradalmi vezérek felé.”²⁰

Lukács György az első, 1924-ben írt Lenin-tanulmányában ²¹ a tárgyi-
lagos értekezés sorközeiben mintegy tulajdon, tragikusan megcsalt világ-
forradalmi illúzióival is küszködve, már-már mentegetni igyekszik Len-
nint, amiért prognózisa tévesnek bizonyult, mondván, Marxhoz hason-
lóan Lenin sem gondolta soha, hogy „a proletárforradalom aktualitása
azt jelentené, mintha a forradalom bármely pillanatban tetszés szerint
megvalósítható volna”. Holott a tények azt bizonyítják, hogy Lenin 1918
végén nem „tetszés szerint” ugyan, de *szükségképpen* igenis elérkezett-
nek látta a világforradalom kezdetét, s ez a tény csak akkor szorul
„mentegetésre”, ha szem elől tévesztjük azt a *lenini* felismerést, hogy a
történelem, különösen pedig a forradalom története mindig tartalmasabb,
gazdagabb, sokoldalúbb, elevenebb és „ravaszabb”, mint ahogy azt a
legjobb pártok, a leghaladottabb osztályok legosztálytudatosabb élcsa-
patai is elképzelik. 1917/19-ben a forradalomnak e „ravaszága” Október
józanul látó, a realitásérzék hiányában ugyancsak nem szenvedő straté-
giáját is megtévesztette. A történelem — ahogy ő írta: „azzal a gonosz
íróniával, amely sajátja”²² — őt is „megcsalta”, azt bizonyítván, hogy
az emberiség nagy történelmi feladatai — a marxizmus nézetet árnyalva —
nemcsak akkor adódhatnak, amikor megoldásuk objektív feltételei jó-
részt már szintén adva vannak, illetőleg, hogy az a bizonyos „boszorkány-
mester”, amelyet már a *Kommunista Kiáltvány* is anakronisztikus-
nak nyilvánított — „a modern polgári társadalom, amely oly hatalmas
termelési és érintkezési eszközöket varázsolt elő, ahhoz a boszorkánymes-
terhez hasonlít, aki nem ura többé az általa felidézett földalatti hatal-
maknak”²³ — ez a fura „boszorkánymester” még 1917/19-ben is képesnek
bizonyult arra, hogy megfékezze az általa felidézett „földalatti hatalma-
kat”, a világproletariátus eruptíven feltörni készülő forradalmi ener-
giáit.

2.0. Sinkó történelmileg helyesen értelmezi Október intencióit, amikor
19-es, saját és nemzedéki messianizmusa kapcsán megállapítja: „Maga
az orosz proletárforradalom is az imminens világforradalom elsőszülött-
jének tekintette magát”.²⁴ Mint előző fejezeteinkben láttuk, az ő szocia-
lizmus-reményeire kezdettől fogva jellemző volt egyféle, kezdetben ka-
maszosan naiv, majd az orosz februári forradalommal reális távlatokat
kapó messianizmus, hogy Október aztán a maga világforradalmi pers-
pektíváival végleg a „földre hozza” le ezt a világmegváltási hitet.

2.1. 1914-ig e személyi messianizmusát az SZDP is élte. Mint Veres
Péter, a mozgalom aktív résztvevője állapította meg a félremagyarozott,
igazi mivoltában sem a magyar irodalomban, sem a tudományban föl-
nem tárt forradalmi messianizmusról, ez a megváltást szomjazó életér-
zés „nemcsak az agrárszocialista, hanem a korai szociáldemokrata moz-
galmak természetrajzához is hozzátartozik. »Éljen a világot megváltó
szociáldemokrácia« — és ez akkor nem üres jelszó, hanem személyes cse-
lekvő hit volt.”²⁵

Az SZDP-n kívül — s főleg annak krachja után —, Ady Endre ka-
tarktikus tudattal áthatott messianizmusa is könnyen rezonanciára talál-

hatott ifjú rajongójánál. Az *Elégedetlen ifjú panaszában* kulmináló, megtisztító/megváltó hatalommal felruházott Forradalom-igény —

Már jöjj, Ököl:
Boruljon föl e nem-jó Élet
S jöjjön a Halál, e nagy orvos
S a Halál után ébredések,
Borzalmak,
S jöjjön valami más,
Óh, forradalmak, miért késtek?

Vér, vér, vér
Be meg fog szépülni az Ember,
Ha vérben jól megmosdik egyszer
S be megjavul.
Óh, jöjj, trombitás angyaloddal,
Föltámadás,
Óh, jöjj milliónyi hadaddal
S ifjítsd meg ezt az unalmas
Golyóbist,
Jöjjön a megváltó fegyver,

— ez az adys messianizmus egy töről fakadt az ex-szociáldemokrata, majd a Kassák-körön át az *Internationale* körébe jutó ifjú Sinkó messianizmusával.

S a világmegváltás deteologizált, ha akarjuk: lenini reménye a Kassák-körtől sem volt idegen, sőt. „A szocializmus élete valahol a krisztusi tanok mélyén gyökeredzik, s első hirdetői, mint a Tiberiás parti halászok a bizonytalan ebionizmus medréből tértek át a történelmi materializmus útjára, és ezen keresztül értek el a praktikus filozófia legmagasabb csúcshoz, ahol már a vallási, nemi és nemzeti szigeteken is túllendülve, csupán az osztályharc alapján álló proletárság jelmondata ékeskedik: Egy mindenért, mindnyájan egyért” — hirdette a Mester 1915-ben,²⁶ s később is, a viláforradalom „szelének” közeledtével A *Tett* és *Ma* körében elevenül él ez az ateizált messianizmus: „Forradalom! Úgy él bennünk ez a szó, mint valami nagy ígéret, úgy képzeljük el a forradalom cselekvő pillanatait, mint valami nagy testvéresítő ünnepséget. (...) a forradalom valami rossznak a befejeződését és valami jónak a kezdetét jelenti. A forradalom (...) egy nagy letisztulás, megemberesedés.”²⁷ Mint láttuk, a *Ma*-munkatárs Sinkó Ervin e messianizmus magán-konzekvenciáinak levonásáig is eljut: „Belezáporlom vérem a Vérbe...”

Ezt az egyéni messianizmust, végül, az *Internationale*-kör rokon forradalom-értelmezése is támogatta. Hogy ő maga a folyóiratban közölt írásaiban *ilyen*, messianisztikus életérzésről tett tanúságot, arról már az előzőekben meggyőződöttünk; ez az attitűd azonban közel sem volt pusztán-személyi. Komját versei ugyanettől az indulattól feszülnek, s Révai és Hvesi, az *Internationale*-kör Sinkóval együtt legtermékenyebb tanulmányírói szintén az ateizált messianizmust hirdetik, összhangban a folyóirat programtételével, hogy „a *szociális megváltás gyakorlati politikáját*” akarják szolgálni. Révai pl. *Az európai átalakulások kritikájában*²⁸ hevesen polemizál a nézettel, miszerint a szocialista mozgalom

többé már nem képviselhet világmegváltást, mert eredeti célkitűzését feladva, a világmegváltás tanát állítólag pusztá munkásmozgalommá redukálja, s Hevesi is a kommunista világforradalom *szükségszerű* kirobbanását bizonyítja folytatásos tanulmányában.²⁹ A világot szociális-politikai értelemben megválto nemzetközi forradalmat mindketten az imperializmus gazdasági csődjére alapozzák. Révai a gazdasági elemzés konklúziójaként azt állapítja meg idézett tanulmányában, hogy „a mai pillanatban valójában nincs kapitalizmus”, a társadalom „a kapitalisztikus termelés mód nemzetközi összeomlásaival, a teljes termelési szünettel” áll szemben, mégpedig a majd fél évtizedes világháború következményeként: „A háború kitörésekor megszűnt az áruterelés: a társadalmi termelés kapitalista formájának előfeltétele: a piac. A háború befejezésekor ez a helyzet nem változott. Nincs piac, nincs áruterelés és így: nincs kapitalizmus.” Hevesi gazdasági vizsgálódásának hasonló a konklúziója: a háború utáni társadalom gazdasági rendszere „műszaki és termelési okokból egy pillanatra sem tartható tovább, még pedig nemcsak nálunk és Németországban, hanem azokban a többi országokban sem, amelyek a háborúban részt vettek.”

Nem kétséges, hogy volt e gazdasági-műszaki elemzésekben egy jó adag „nem-immanens” optimizmus is, ti. a forradalomváró és -sürgető ideológia sötétebbre színezte a világkapitalizmus gazdasági képét, mint amilyen az a valóságban volt. Ilyen szempontból igen jellemző az *Internationale*-kör némiképpen gazdasági fatalizmuson alapuló optimizmusára, hogy Hevesi fél év múltán — miközben tagja lett a KMP ún. második központi bizottságának is —, mintegy leellenőrzi, hogy az induló *Internationaléban* közzétett cikkének jogosult-e az optimista prognózisa, s az időközben lezajlott világgazdasági mozgásokat is figyelembe vevő elemzéssel megint ahhoz a konklúzióhoz jut, hogy még azok is, „akiknek a történelmi fejlődés marxista szemléletéhez még újabb bizonyítékokra volt szükségük, az előttük eddig közvetlenül lejátszódott eredmények alapján nyugodtan és biztos várakozással tekinthetnek a fennálló gazdasági erők és szükségszerűségek által elmaradhatatlanul felidézendő kommunista világforradalom elé.”³⁰

Nem kétséges azonban, hogy ez az ideologikusan is színezett gazdasági optimizmus, s a sikeres világforradalom egyrészt rája alapozott hite és előkészítő/sürgető szándéka 1919 tavaszán az igazi marxista és bolsevista álláspontot képviselte, szemben a Kautsky-féle „kiváró” székeszissel. Az „idős” Hevesi Gyula visszaemlékezésének ilyen vonatkozásban kétségtelen a helytállósága: Kún Béla, Varga Jenő, Lengyel Gyula és mások akkori írásai is arról tanúskodnak, hogy „a kapitalista termelés csődjéről és ezzel kapcsolatban a világforradalom elkerülhetetlenségéről vallott felfogás (...) egészen általános volt.”³¹ Olyannyira általános — tennénk hozzá mi —, hogy helytállóságát *Lenin is*³² hirdette a Tanácsköztársaság előestéjén, amiről az *Internationale*-kör természetesen nem szerezhetett közvetlen tudomást, de arról annál inkább, hogy a Kautsky-ellenes stratégiáját *gazdasági* tényekre is alapozó Lenin — ahogy az *Internationale* 3—4., még az alapítókör által szerkesztett számában leközölt Kautsky-bírálatában írta — szintén úgy véli: „A készülő proletárforradalom szele Európaszerte érezhető.”³³

2.2. Ady, Kassák és az *Internationale*-kör után Sinkó világhorradalmi messianizmusát a *Vasárnap*-kör szellemi vezére, Lukács György is pozitívan, serkentőleg befolyásolta.³⁴ 1918/19-ben Lukács publicisztikai és filozófiai tevékenysége egészében a messianizmus jegyében alakul, melynek alapja az a marxi történetfilozófiából „kiemelt” és szenvedélyesen abszolutizált felfogás, hogy a proletariátus „az emberiség szociális megváltásának hordozója”, „a világtörténet messianikus osztálya”,³⁵ mely csakis akkor haladja túl pusztá osztályöntudatát s jut el az osztályöntudat öneszméletéhez, ha saját világtörténeti szerepeként — ahogy Lukács az *Internationale*-ben írta — „a proletár osztályküzdelem világtörténeti hivatását”, „a társadalom megváltására való hivatottságot” ismeri fel.³⁶ Hogy e hegeli—marxi történetfilozófián alapuló messianizmusnak milyen gondolati implikációi voltak, az témánk szempontjából mellőzhető; a lényeges viszont az, hogy a Sinkó 1919-es eticizmusát — mint látni fogjuk — közvetlenül is meghatározó lukácsi messianisztikus marxizmus mögött ugyanaz a döntő történelmi élmény áll, amely a Kassák és az *Internationale*-kör messianizmusának is reális távlatokat nyitott: az orosz Október. Ahogy az idős Lukács az ifjúkori „messianisztikus szektásságának” kissé tulbuzgó kritikájában megállapítja, a 17-es forradalom az egész világ haladó értelmiségére mély benyomást gyakorolt, azonban létrehozott egy „sajátos fajtájú szektásságot” is, melynek alapját „az a szenvedélyes hit alkotta, hogy a világ szocialista átalakulása néhány rövid, persze válságokkal telített év dolga lesz csupán, hogy tehát hamarosan bekövetkezik mindenki számára a gyökeresen jóra forduló világ, az igazi emberi élet lehetősége”.³⁷ Hogy a „sajátos fajtájú szektásságnak” e „szenvedélyes hitét” 1917/19-ben *Lenin* is éllette, s meghozza nem csupán holmi ideologikus „hitre” támaszkodva, s hogy ezek szerint az ő forradalmi tevékenysége is e „messianisztikus szektásság” tárgykörébe sorolható: ez a nonszensz kétségtelenül odakívánczik a lukácsi önkritikához, s az eddig mondottak után, úgy tűnik, nem szorul további részletezésre.

Csupán azt kell megállapítani, hogy Sinkó eticizmus jegyében „zajló” tanácsköztársasági tevékenységének szubjektív motívumai között a lukácsi történetfilozófia vezérmotívumával is megerősített messianizmusnak igen jelentős szerepe volt. Nélküle Sinkó baloldali-etikus magatartása, pedagógizmusa, reálpolitikája és utópizmusa pusztán-egyéni érények és hibák, pozitívumok és negatívumok egyvelegének tűnne, s ezek megítéléséből a pszichologizmustól egyedül megóvó távlat: a történelmi perspektíva hiányozna.

IV.

Szellemi forradalmiság és magyar valóság

0. Sinkó Tanácsköztársaság idejéből való dokumentumai, az 1920-ban írt krónika, *Az út*, valamint a forradalomra való egyéb visszaemlékezései s mindenekelőtt az *Optimisták* arról tanúskodnak, hogy számára a forradalom hónapjai a „permanens légszomj” ideje volt, amikor is messianisztikus egzaltációjának nem talált adekvát szociális közeget. Tanácsköztársaság alatti tevékenységének jó része ily módon a tisztán szellemi

forradalmiság jegyében zajlott, etikai indítékú forradalmisága egy görcsös szubjektív erőfeszítésben nyilvánult meg leginkább, melynek egyetlen célja a proletárdiktatúra etikai, emberi, pedagógiai presztizsének szenvedélyes bizonygatása, a forradalom „kelléte” volt — a végre megtaláltnak vélt tömegek, a „meggyötört szent Sokaság” előtt, akinek, ő úgy találta, *nem kell* a forradalom, vagy legalábbis nem úgy és nem olyan mértékben kell, ahogy az a világtörténelmi pillanat erkölcsi páto-szához illene.

Nyilván hozzájárult az ilyen közérzet kilakulásához az a tény is, hogy a forradalom hónapjait jórészt vidéki toborzóúton, az áprilisi nagy visszavonulást a legnagyobb fejetlenséggel és dezorganizáltsággal végrehajtó Vörös Hadsereg soraiban, valamint Kecskeméten, az alföldi parasztvárosban töltötte — s nem a forradalom központjában, a fejlett munkásosztállyal alig rendelkező ország munkás-fővárosában.

Sinkó már a polgári köztársaság Országos Propaganda Bizottságának agitátoraként is azt tapasztalta, hogy a háborúból hazaözönlő, túlnyomórészt parasztömegeket főlegesen „rábeszélni”, hogy térjenek vissza a „békés termelő munkához”: meg se lehetne gátolni őket ebben, hisz hidegen hagyja őket a kérdés, hogy az állam királyság marad-e vagy köztársaság lesz-e, s ha igen, akkor milyen, polgári vagy proletár köztársaság; az egyetlen kérdés, amivel Sinkó-Báti a Keleti pályaudvaron le tudja kötni a hazaérkezők figyelmét, az a földkérdés... S vidéki toborzóútjának tapasztalatát is leginkább az a, majd az *Optimisták*ba is bekerülő kérdés jellemzi, hogy mi haszna lesz a proletárnak a forradalomból, ha előzőleg meghal érte a Vörös Hadseregben... Vidék — az ország — és főváros viszonyát, a jórészt Budapesten összpontosult forradalmat ilyen szempontból jól jellemzi az *Optimisták* Szamuely Tiborának kitörése: „Kommunisták budapesti — nem magyarországi, budapesti pártja, ez az igazság!”

Sinkó forradalom-élményében Ady Endre „romantikusnak” vagy „el-nagyoltnak” aligha mondható század eleji keserve éled újra. „Tízezer ember előreszaladt, európaivá vált idegben, vérben, gondolatban, kínban, szomjúságban. Egy túlfejlődött embertípus termett itt, mely előrefutott a magyar társadalomnak (...) Ezek a szent kengyelfutók nem is álmodták, hogy sarkukban százezrek nincsenek”⁸⁸ — döbben rá Ady az első orosz forradalom évében a „kevesek forradalmának” magyar valóságára, s 1919 sinkói élménye voltaképpen csak variációja Ady 1905-ös keserűségének. Lehet, hogy a forradalom ilyen értelemben vett negatív élményét Sinkónál nemcsak a „százezrek” passzivitása, de saját „előrefutottsága”, értelmiségi utópizmusa is meghatározta, azonban ez *alapjaiban* nem tette történelmileg inadekváttá ezt az élményt. Hogy „ebben a földművesországban, amelynek ipari proletariátusa igen csekély, melynek parasztsága javarészt közömbösen vagy passzív ellenállással szemlélte ezeket az eseményeket” — nem utolsósorban a Tanácsköztársaság egészében téves agrárpolitikája következtében! tennénk hozzá mi — (...), „ez a forradalmi fejlődés főképpen az újra európaivá vált intelligencia ügye volt”⁸⁹ —, ez az élmény nem szorul alapvető korrekcióra, csupán árnyalásra. Az *Optimisták* munkásszereplői és egyes tömegjelentetei majd el is végzik ezt az árnyalást, azonban ennek ellenére is kétségtelenül fedí a történelmi valóságot a regényt olvasó Romain Rolland imperessziója: „Az a benyomásom, hogy Európa egyetlen forradalmában sem volt az

intellektuális elem ennyire túlsúlyban; nem volt arányban a proletár vagy egyszerűen a tudatos népi elemmel; ez az aránytalanság szükségképpen idézte fel a pusztulást.”⁴⁰

Hogy a magyar proletárdiktatúra a kevesek — értelmiségiek, munkások, s csak elenyésző mértékben a szegényparasztság — forradalma, melyet voltaképpen nemcsak a dezorganizált magyar és az agresszív antant-burzsoázia ellen kell vívni, hanem egyrészt az apolitikus, másrészt pedig a szocdem és szakszervezeti politikával évtizedeken át ellenforradalmi „politikába” merevített magyar néptömegek, elsősorban a parasztság, de nem utolsósorban az osztálytudat nélküli munkásság ellen is —, ezt a tragikus paradoxont Sinkó nemcsak az összeomlás utáni dokumentumaiban, hanem már a Tanácsköztársaság idején világosan megfogalmazta magának. Egy héttel azelőtt, hogy saját kérésére végül is fölmentik kecskeméti városparancsnoki, illetve kormánybiztosi tisztsége alól, a munkástanács június 14-i ülésén nyíltan kimondja: „A proletariátus diktatúráját a munkásság elitje, a legjobbak gyakorolják a burzsoázia és a proletárok öntudatlan rétege ellenére.”⁴¹

1.0. Sinkóék köre már az *Internationale*ban is azt a feladatot tűzte maga elé, hogy 1917 gondolatát — mint a programcikkben írták — igyekeznek belevinni az emberek „gondolkozásába és érzésébe”, „a tömegek lelkébe, a tömegek logikájába”. Tevékenységüknek ilyen irányvételére nyilván az aktív antimilitarizmusuk „hátterében” álló Szabó Ervin azon szenvedélyes, a magyar munkásmozgalom valóságából leszűrt s egész életművén átvonuló felismerése is pozitíven hatott, hogy a szocialista mozgalomnak nem parancsra figyelő katonákat kell nevelni, hanem felkelőket, önkéntes harcosokat, akik tudják, hogy *miért* harcolnak, s hogy *miért* harcolnak *úgy*, ahogy harcolnak.⁴² Azonban irányvételükre döntő módon a nehézkesen bolsevizálódó magyar valóság, az „öszirózsás forradalom” alatti mozgalmi tapasztalatuk hatott elsősorban. Ez a valóság-élmény ott vibrál Sinkó tanácsköztársasági dokumentumainak minden sorközében, s arról „árulkodik”, hogy szerzőjük — anélkül, hogy ennek tudatában lenne — gondolat és valóság marxi dialektikájának megvalósítására törekszik görcsös, légszomjas, nemegyszer kétségbeesett igyekezettel. „Nem elég, ha a gondolat a megvalósulásra tör, a valóságnak önmagának is gondolatra kell törekednie”:⁴³ ez volt a 18/19-es magyar valóság jellemzője is, s ennek az ösztönösen felismert történelmi hiánynak a tudata az *Internationale*-körre is a „hatás-ellenhatás” törvényszerűségével hatott; minél kevésbé „törekedett” a politikai valóság a marxi történefilozófia szellemében cselekvéssé válni, annál nekikeseredettebben törekedtek ők, hogy a forradalmi akció szükségességének gondolatát belevigyék a tömegekbe.

Sinkóra ilyen szempontból kétségtelenül stimulatíván hatott az új Tanító, a történefilozófiai „messianizmus” ígézetében — s a magyar reálpolitikai helyzettel nyilvánvaló összefüggésben! — a munkásosztály öntudatosításáért küzdő Lukács György is. Hogy ez a törekvés filozófiailag végső soron „tisztán szellemi eredménnyé és ezzel egy lényegileg kontemplatív valamivé lett”-e csakugyan, ahogy az öregkori önkritika⁴⁴ állítja, ez a filozófiatörténet problémája; Sinkó, a tanítvány 19-es, elsőrendűen szintén szellemi tevékenysége szempontjából viszont számunkra

az a lényeges, hogy a tanító révén még inkább tudatosodott benne a Szabó Ervin-i tanítással is éltetett, s főleg az „őszirózsás forradalom” idején kifejtett saját tevékenysége által szerzett felismerése: a magyar munkásosztálynak — nem beszélve az óriási többségben levő parasztságról — *kell* az „imputált” osztálytudat, *kell* a „kívülről” bevitt osztályöntudat, mert nélküle csak az elenyésző kisebbség lesz képes a forradalomban való aktív és önfeláldozó részvételre.

1.1. A lukácsi osztályöntudat-formáló program jegyében Sinkó a Tanácsköztársaság idején főleg két területen érvényesíti szellemi forradalmiságát:

a) A propaganda következetes hirdetésében, hogy a munkásság az aktuálérdekeit ne helyezze a távlatiak fölé. — E tekintetben rendkívül jellemző *A proletárdiktatúra és a proletár* című kecskeméti cikke,⁴⁵ mely a történelmi „háttér” ismerete nélkül pusztá moralizáló szentbeszédnek tűnhetne. Hogy a cikkíró városparancsnok az osztályöntudatos tömegek híján egyféle légszomjjal küszködik, azt a bevezető „objektív-teoretikus” figyelmeztetése is elárulja: „A proletárdiktatúra elvontság, idea marad, (...) ha annak végrehajtása és gyakorlása a proletariátus vezéreire szigetelődik el. A közös céllal osztályba kovácsolódott proletáregyéneknek és a közösen megvívott harccal uralkodó osztályú szervezkedett proletáregyéneknek a maguk külön egyéni életérzésével és minden proletárnak a maga tudatosságával kell életessé, *elévenné* tenni az osztályt, amely különben szó marad csupán, eszme, gondolat.” A továbbiakból aztán jól kissejlik, hogy a tömegek, akiknek e vasárnapi vezércikk íródik, azért nem tudnak a tudatos osztálypozícióra helyezkedni, mert ebben meggátolja őket a pillanatnyi magánérdek, a bénító trade-unionizmus: az egyéni nélkülözés készségének, a lemondásra való hajlandóságnak teljes hiánya... S már-már szánnivaló az az erőlködés, amellyel a városparancsnok pótolni akarja polgári tudatában azt — ami ott objektíve nincs. Az „állati tudatossággal” példálózik, amely nem lát tovább az egyéni szükségleteknél, és a dolgok, jelensége iránti szimpátiáját vagy ellenségeségét az szabja meg, hogy azok mennyiben elégítik ki a szűken fölfogott egyéni érdeket; ezzel szemben az *emberi* tudatosságot dicséri, mely arra képesíti az egyént, hogy sorsközösséget érezzen a maga osztályával s életvitelét ne a pusztá egyéni jólétre, hanem „az összesség életének jobbitására” irányítsa; továbbá, világosan meghatározza a tét nagyságát, amely az önös aktuálérdekek mérsékelésén áll vagy bukik: „Az egyén nélkülözése, az egyén hajlandósága a lemondásra, készsége a szenvedésre az osztály épülése”, s csak ezáltal rakhatók le a kövek az útra, „mely a proletárosztály hatalmi csúcsához vezet”... S mégis, hiába az érvek helytállósága, s vezércikk zárófelhívása üres retorikaként, pusztá „szellemi” intelemként hangzik — nem a szerző, hanem a cikk mögül fölsejltő osztálytudatlan tömegközöny hibájából: „Mindenki útja, minden proletáarakarat torkolljon, egyesüljön egy végződésbe: harcok és viaskodásokon keresztül a harctalanságba, a szolidaritás és szeretet társadalmába. Önmegtágadás, hogy minden lemondás szükségtelenné váljon —, harc és keménység, hogy béke legyen és szelídség az emberek között”...

Jelennek és jövőnek e dialektikáját, melyet csak az osztálytudat képes *aktív* felismeréssé tenni, Sinkó egész kecskeméti tartózkodása alatt váltig hirdeti. Egyik népgyűlési beszédében az idézett vezércikknél is jobban

érezkelteti, hogy e törekvése mögött az aktuálérdek abszolutizálásából eredő közelégedetlenség feszül. „Önök, elvtársaim, kérdezhetnék tőlem, mit tett a tanácsköztársaság eddig, mennyivel jobb az élet? Olcsóbb a hús? Van tej, élelem elég? Nincs most már semmi szenvedés?” — adja vissza a hallgatóság tulajdon kérdését, s válaszában megint sorakoznak a száználvalóan okos érvek, melyekre csak ott lehet szükség, ahol az osztálytudatnak a minimuma is hiányzik: igen, még van és lesz is szenvedés, de ezúttal nem azért, hogy a tőkések halomra gyűjtsék az aranyakat stb., stb. A Tanácsköztársaság fennmaradása — s nem holmi absztrakt-morális, „filozófiai” igények kielégítése — szempontjából olyannyira szükséges osztálytudat-formálás reménytelenségére vall, hogy az ifjú városparancsnok végül — napiparancsba kénytelen foglalni az osztálytudatos magatartás szükségességét, az érthető, emberi, de rövidlátóan abszolutizált aktuálérdekek kiszolgálását pedig — halálbüntetés felemlítésével kényszerül megfékezni:

„*Parancs!* Minden elvtárs kötelessége a fegyelem. Öntudatos elvtárs fenntartja a rendet (. . .)

Igazi proletár fegyelemmel viseli a nélkülözéseket, mert tudja, hogy önmagáért, főlzabadulásáért küzd.

Igazi proletár belátja, hogy évszázadok bűneit rövid hónapok alatt, semmiféle hatalom jóvá nem teheti. (. . .)

Mindenkinek! A proletárdiktatúra a proletariátus vállain nyugszik. Mindenki, aki rendet bont, ellenség. Ha valaki zavart akar támasztani, közélélmezéssel kapcsolatos rendbontást, az rögtönítélő bíróság elé kerül.

Sinkó Ervin városparancsnok⁴⁶

Ilyen előzmények, a lelkesen vállalt osztálytudat-formáló misszió kudarca után érthető lesz aztán Az út keserű munkáskritikája, miszerint a munkásság „nem felszabadulást, nem a bér munka megszüntetését akarja, a munkásságnak egyáltalán nem volt egy tudatos lelki akarása — kenyeret, nyugalmat akart a maga számára, ha rabszolgaság is az ára. A demokrácia tál lencséjéért a magyarországi munkásság el akarta adni az emberként felszabadulás jogát . . .”⁴⁷

b) A szellemi forradalmiság másik, osztálytudat-formáló megnyilvánulási területe Sinkónál a Vörös Hadseregbe való belépés eszmei szorgalmazása volt. Maga mögött egy vidéki toborzóúttal — melynek negatív tapasztalatairól Az út tanúságaként jelentést ír a hadsereg-parancsnokságnak —, valamint a Tiszántúl áprilisi kiűritésének leverő emlékével, kecskeméti városparancsnoki minőségében a háborúzásba beleunt/belefáradt lakosság Vörös Hadsereggel szembeni tartózkodásával is szembe találja magát. Az akadály, amelybe az osztálytudatformáló szándék itt beleütközött, természetesen még nagyobb volt, mint a közvetlen gazdasági érdekek abszolutizálása esetében; itt nem a „tál lencse” feloldozását kellett volna elérni az osztálytudattal, hanem az élet önkéntes kockáztatását is — s a kecskeméti Magyar Alföldben ismét sorakoztak a lukácsi program önmagukban meggyőző, de osztálytudat híján értetlenül tovaszálló sinkói érvei: a háborútól, vértől megirtóztunk, rendre, békére

vágynánk, de különbséget kell tenni háború és háború között; a mi háborúnkat a világtörténelem minden eddigi háborújától nagy különbség választja el, az ti., hogy az új, proletár világháború immár „nem a kapzsi burzsoá államok proletármilliók vérével lebonyolított üzleti manővere, hanem *a világ minden dolgozó szegényének háborúja a világ minden nyelvű munkátlan gazdagjai ellen*”; a mi háborúnk is háború, de ez azért folyik, „hogy elpusztuljanak a nyomor, a háború okozói, hogy soha többet ne lehessen háború, hogy ne legyenek osztályok az emberiség keretén belül, csak egy egységes, dolgozó, testvéri egyesülés a földön”...⁴⁸ Mindennek garanciája pedig a közelgő világforradalom: „Mert amint a magyar proletariátus — amelyet két év előtt még el lehetett vinni orosz testvérei ellen, az orosz burzsoázia segítségére — ma az orosz testvérekkel együtt áll a szegénység forradalmának élén, éppúgy fog román, szerb, francia és minden nyelvű proletár rövid idő múlva öntudatra ébredni és fegyverét az igazi ellenség, a gazdagok, a kizsákmányolók ellen fordítani”...⁴⁹

2. Lukács György 1913/19-es írásai⁵⁰ azt bizonyítják, hogy az akkortájt irreálisnak egyáltalán nem mondható messianizmus szubjektív programjában az *osztálytudat* csupán egy szükséges átmenetet képviselt egy még magasabb kollektív tudatforma, az *öneszméletre jutott osztályöntudat* felé, amely — ahogy a már idézett *A szellemi vezetés kérdése*-ben meghatározta — voltaképpen a proletariátus világtörténeti, messianisztikus, az egész emberi társadalom megváltását eredményező elhivatottságának tudatossá válását jelentette a számára. S míg messianisztikus gondolatkonstrukcióiból a proletár osztályöntudatnak elsősorban olyan funkciója domborodott ki, amely a kapitalista világrend megdöntéséhez nélkülözhetetlen, addig az öneszméletre jutó proletár osztályöntudatnak a világforradalom hamari győzelme után megvalósítandó, egyetemesen-emberi világrend előkészítésében tulajdonított nélkülözhetetlen szerepet. A némiképpen a francia enciklopédistákra emlékeztető pedagógiai optimizmusával aztán az osztályöntudatosító, agitatív-felvilágosító gondolatnak azt a szerepet juttatta, hogy minél jobban elősegítse a proletariátus objektíve létező, az osztály immanens sajátságaihoz tartozó, világtörténelmi-messianisztikus szerepének felismerését a munkástömegekben — s a világtörténelmi szükségszerűség akkor már feltartóztathatatlanul érvényesül... Amint az *Internationaléban* közölt egyik cikkében Lukács programatikusan is kimondta, „amit emberi erő a történelemben véghez vihet, az nem több, mint tudatosítása a világtörténelem szükségszerűségének. Ezt a szükségszerűséget láttuk mi (kommunisták, B. I.) meg és ezt óhajtottuk, az ígét hirdetve, azokban, akik e szükségszerűség végrehajtását hivatva vannak, a proletárokbán, tudatra váltani”.⁵¹

Mint látni fogjuk, a sinkói pedagógiai Erosz forradalom alatti fegyvertényei egészében is ezzel az öntudatosító programmal függnek össze. Itt csak azt kell megállapítani, hogy az ifjú Sinkó a lukácsí program következetes elkötelezettjeként az osztályöntudat — reménytelen — propagálásán túl a még reménytelenebb feladattal, az osztályöntudat öneszméletre-segítésével is próbálkozott, természetes összhangban saját messianisztikus reményeivel, az egyetemes-emberi, osztályokat és osztályharcokat felszámoló Új Világ ígézetével. *A proletárdiktatúra és a proletárban* pl. ő sem csak az osztályöntudat élesztgetésével bajlódott; ki-

mondatlanul, fogalmi megnevezés nélkül az önszámleltre jutó osztály-öntudatot is sürgette, amikor megállapította: „A tudatos emberben az emberiségnek, az *emberi* egységnek vére kering. A proletárnak érezni kell, hogy az, ami ma történik, az nem egyes proletárok sorsának kedvezőbbé tételét célozza, hanem (ez a harc) a proletariátusnak az emberiség felszabadításáért folyó harca.”

3. Sinkó szellemi forradalmisága, amely mögött a Tanácsköztársaság idején is etikai imperatívusok feszülnek, a konzekvens, tiszta, mindig és mindenütt érvényesülő eticizmus igénylése miatt gyakran siklott át a balos moralizmus területére. A forradalmi gyakorlat, a napipolitika elé sokszor olyannyira „baloldali” igényeket állított, hogy azoknak realitás általi „teljesítése” eleve ki volt zárva, a bármennyire is nemes etikai igények tehát olykor mintegy önhibájukból maradtak meg a puszta moralizmus szférájában.

E „baloldaliság” megítélésénél azonban — mint szellemi forradalmiságánál általában is — ismét nélkülözhetetlen távlatként jelentkezik 1919 adott valósága. A szociáldemokrata jobboldaliság ugyanis, mely az „öszirózsás” forradalom után is megmaradt a politikai realitás döntő meghatározójának, a kisszámú — a szocdem tömegekhez viszonyítva elenyészően kisszámú! — magyar bolsevikiek körében mintegy *kikényszerítette* a túlzott baloldaliságot, vagyis a bolsevik taktikának, stratégiának és etikának néha a kelleténél nagyobb mértékű balratalódását is. E tekintetben *Az út* — kimondatlanul is — megadja Sinkó etikai „balosságának” reális távlatait: „A magyarországi proletárdiktatúra alatt mindazoknak, akik egy mély és tiszta erkölcsi szándékkal dolgoztak a proletártársadalom felépítésén, minden lépésükben gáncsot vetett a szociáldemokrácia, nem erkölcsi jellegű tiltakozással, hanem a félénk és egészen semmit végig nem csináló kiskoncepció kompromisszum-keresésével. Ami erkölcsi pátosza lett volna a diktatúrának, azt ez posványosította el. Mindenben a rideg szakszervezeti önzést képviselte a szocializmus világmegváltási koncepciójával szemben.” A forradalom jobboldali, szocdem gyakorlatának a ténye természetesen nem igazolhatja, s hibáiban nem minősítheti át a balos eticizmust; viszont valós, reális „koordináták” közé helyezni azt, s ha nem is az igazolását, de egyetlen elfogadható *magyarozatát* adja. Hisz könnyű „kritikailag” megállapítani pl. Lukács György 1919-es „neofita baloldali elhajlásáról”, hogy az „mrev kompromisszum-ellenességével” függ össze, azzal, hogy a *Taktika és etika* c. füzet írója kompromisszumnak minősítve elutasított minden olyan cselekedetet, „amely nem a forradalmi végcél közvetlen, egyenes megvalósítására irányult”.⁵² Azt viszont, hogy e füzetnek részben még a Tanácsköztársaság előtt keletkezett írásai *nem* azért balosak, mert mögöttük — ahogy a „neofita baloldali elhajlás” idézett bírálói vélik — „a tömegek lebecsülése lappangott, attól való félelem, hogy a proletariátus nem képes megérteni a taktika célját”, hanem azért „baloldaliak”, mert a tömegeket az opportunistá szocdem vezérek még egy hónappal a Tanácsköztársaság előtt is vad, jobboldali és kommunistaellenes hisztériába tudták tüzelni, s hogy ily módon a lukács — s általában a magyar bolsevik — balosság a forradalom előestéjén, s jórészt az után is közvetlen *következménye* volt a szociáldemokrata jobboldaliságnak —, ezt már „nehezebb” észrevenni és bevallani. Holott a balosság kritikájának reális bírálatához *A*

„baloldaliság” mint a kommunizmus gyermekbetegsége szerzője mindenkorra megadta a „módszertani utasítást”, amikor épp a „magyar Turatti urak” pártot és tanácshatalmat szabotáló politikájára is hivatkozva rámutatott, hogy a „baloldali” kommunizmust az opportunistá parlamenti politikusokkal szembeni „téves, következetlen vagy gerinctelen viselkedés” szüli meg, másrészt pedig ugyanez a viselkedés „bizonyos fokig jogosulttá teszi annak létét” is.⁵³

4. Sinkó szellemi forradalmisága mögött lehetetlen észre nem venni a forradalmi gyakorlat — elsősorban Kecskeméten tapasztalt — szellemtelenségét. Az útnak a forradalom negatív tapasztalatait összegező oldalai ismételtelen arra emlékeztetnek, hogy az ifjú poéta Ady és Kassák „kenyere” után, az *Internationale*-körben Szabó Ervin szellemiségén edződött mozgalmárrá, s hogy ezt követően s talán már ezzel egyidejűleg is a Szabó Ervin-i hatást szintén nem titkoló Lukács György követője lett. „A társadalom emberek viszonya, lelki viszony is. Bármilyen kitűnően legyenek megalkotva a társadalom dologi alkotóelemei, a gazdasági alapstruktúra a legszebb formába lehet öntve, a jogrendszer a legharmonikusabb, a törvények a legszámosabbak, igazságosak, világosak, célszerűek lehetnek: — mindez keveset ér, ha a szellem, mely a törvények végrehajtóit eltölti, nincs összhangban az objektív intézmények és a törvények szellemével. Tudatlanság, elfogultság, kényelemszeretet, uralomvágy meghiúsíthatják a legjobb törvényhozás intencióit”⁵⁴ — írta Szabó Ervin a szocializmusra is vonatkoztatva, s *Az út* lapjain a forradalom intencióival össze nem egyeztethető, kicsinyes, sivár, pragmatikus emberi szellem Szabó Ervin-i szigorral részesül megsemmisítő bírálathoz. Az SZDP és a KMP egyesülésével, „kompromisszumos nászával” kapcsolatos kritika — „A proletariátus diktatúrájától (...) minden vonalon való megújodást, tisztább, emberibb, őszintébb közszellemet remélnem és már a diktatúra megszületésénél megalkuvás, hazugság, kicsinyes reálpolitika kezdődött, régi emberekkel, régi módszerekkel” —, ez az emberi közszellemmel kapcsolatos hiány egyik vezérmotívuma lesz *Az útnak*. Kritikai reflexiói, másrészt, a *Taktika és etika* szerzőjének a politika azon válfaja elmarasztalására asszociáltatnak, amely „irány nélkül ingadozik, az ideáltól üres reálpolitika és a reális tartalom nélküli ideológia között”. E „lukácsizmusnak”, mint látuk, Kecskemét ifjú városparancsnokánál az lett a következménye, hogy a forradalom aktuálpolitikai pillanatát mindenkor át akarta hatni a távlati célokkal és eszményekkel. Hogy azonban közben túl sokszor és túl mélyen csalódnia kellett, ebben egyféleképp ő maga is „hibás” volt: aki a forradalmat elsőrendűen etikus emberként éli és harcolja végig, s egész lényével a történetfilozófia pillanat felemelő pátozát ünnepli, az szükségképpen nemcsak ahhoz a helyes, a forradalom szempontjából is hasznos igényhez jut el, hogy az „ideáltól üres reálpolitikát” telíteni kell a forradalom immanens szellemiségével, hanem abba az *utópisztikus* elégedetlenségbe is, ismételtelen belemerül, hogy a forradalom hétköznapjai, szükséges „pragmatizmusa” nem olyan ünnepien felemelő, mint maga a messianisztikus végcél...

5. Összegezésül tehát azt kell megállapítani, hogy Sinkó szellemi forradalmisága — erényeivel és hibáival együtt — a Tanácsköztársaság

idején sem választható el az adott szociális és eszmei-politikai valóságtól. E szubjektív forradalmiság erényei — mint látni fogjuk — csak hasznára válhattak a reálpolitikai közegnek is, amelyben érvényre jutottak, negatívumai — elsősorban a letagadhatatlan utópizmusa — viszont ha közvetlenül nem is ártott a jó értelemben vett forradalmi reálpolitikának, kétségtelen, hogy nem is vált hasznára s a legjobb esetben is megmaradt — most már idézőjeles értelemben — „szellemi” forradalmiságnak, magánetikai „gesztusnak”. Mindkét esetben azonban a reális, valós, nem pusztán szubjektív-pszichologizáló magyarázat érdekében számolni kell a konkrét társadalmi közeggel is, amelyben ezeknek az egyes-emberi erényeknek és hibáknak egyaránt „társadalmi konjunktúrája” volt: a szellemi és „szellemi” forradalmiságot 1919 magyar valósága egyformán igényelte, produkálta és „fogyasztotta”.

(Folytatjuk)

J E G Y Z E T E K

- ¹ Hermann István: A messianisztikus marxizmus. *Híd*, 1967/5.
- ² Uo.
- ³ Hajdu Tibor: *A Magyarországi Tanácsköztársaság*. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1969.
- ⁴ Beszéd az V. szovjetkongresszus kommunista frakciójában. *Lenin Magyarországról*. Kossuth Könyvkiadó, 1965, 33. old. A külön nem jelölt kiemelések az idézetekben: B. I.
- ⁵ Beszéd az osztrák—magyar forradalom tiszteletére rendezett felvonuláson, i. m. 50.
- ⁶ Beszéd a forradalom évfordulóján a munkás-, paraszt-, kozák- és vöröskatonaküldöttek szovjetjeinek VI., rendkívüli összorosországi kongresszusán, uo. 51.
- ⁷ Beszéd a Presznja kerületi munkáskonferencián, uo. 58.
- ⁸ Levél Európa és Amerika munkásaihoz, uo. 62.
- ⁹ Amit kivívtunk és írásba foglaltunk, uo. 67.
- ¹⁰ Az OK(b)P programjának tervezete. 1919. február—március, uo. 67.
- ¹¹ Üdvözlő szikratávirat az OK(b)P VIII. kongresszusa nevében a Magyar Tanácsköztársaság kormányának, i. m. 73—74.
- ¹² Felhívás a Vörös Hadsereghez. Hanglemezre felvett beszéd, uo. 83.
- ¹³ Előadói beszéd a Munkás- és Vöröskatonaküldöttek Moszkvai Szovjetjének rendkívüli plenáris ülésén a Szovjet Köztársaság külső és belső helyzetéről, uo. 88.
- ¹⁴ Beszéd az első moszkvai szovjet-parancsnoki tanfolyamon, uo. 95.
- ¹⁵ Beszéd a Kolcsak elleni harcról a moszkvai üzemi bizottságok és szakszervezetek konferenciáján, uo. 96.
- ¹⁶ Beszéd az általános katonai oktatás tünnapján, uo. 101.
- ¹⁷ Üdvözlő a magyar munkásoknak, uo. 108.
- ¹⁸ Beszéd a külső és belső helyzetről a Hodinka mezei tábor vöröskatonáinak konferenciáján, uo. 109.
- ¹⁹ Üdvözlő a magyar munkásoknak, i. h.
- ²⁰ A proletárforradalom és a renegát Kautsky. *Lenin Vél. művei*. Magyar Helikon 1967., II. 436. A kiem. V. I. Leniné.
- ²¹ Lenin. Tanulmány gondolatainak összefüggéséről. In: Lukács György: *Lenin*. Magvető, Bp. 1970.
- ²² Beszéd a nemzetközi helyzetről a munkás-, paraszt-, kozák- és vöröskatonaküldöttek szovjetjeinek VI., rendkívüli összorosországi kongresszusán, 1918. nov. 8. In: *Lenin Magyarországról*, i. m. 54.

- ²³ Karl Marx és Friedrich Engels: A Kommunista Párt Kiáltványa. MEM, I., i. m. 21—22.
- ²⁴ Szemben a bíróval, i. h.
- ²⁵ Id. Varga József: Ady és a szocializmus. (In: *Arcképek a magyar szocialista irodalomból*. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1967)
- ²⁶ Kassák Lajos: Az Internacionálé és a háború. *Új Nemzedék*, 1915. I. 24. Id.: Kassák, *Egy ember élete*. Magvető, Bp. 1957.
- ²⁷ *Egy ember élete*, i. m. — A Kassák-mozgalom ki nem mondott, nevének nem nevezett messianizmusáról I. Béládi Miklós: Kassák Lajos költészetéről. *Arcképek...*, i. m.: „A mozgalom fróit nagy idők vihara vette szárnyára. Háborúban éltek, és úgy gondolták, hogy az emberiség válaszüthöz érkezett: elveszítheti méltóságát, de meg is tisztulhat egy világot újjászervező forradalomban.”
- ²⁸ *Internationale*, 1—2. sz.
- ²⁹ A kommunista világforradalom gazdasági és műszaki szükségszerűsége. *Internationale*, 1—2. sz.; A termelés azonnali kommunizálásának műszaki lehetősége, gazdasági és jogi kiviteli feltételei (uo. 3—4. sz.)
- ³⁰ Hevesi Gyula: A forradalom útja, uo. 6—7. sz.
- ³¹ Uő.: *Egy mérnök a forradalomban*. Európa Könyvkiadó, Bp. 1959.
- ³² Vö. pl.: Beszéd a nemzetközi helyzetről..., *Lenin Magyarországról*, i. m. 55—56.
- ³³ „A proletariátus diktatúrája” (Bírálat Kautsky könyvéről), *Internationale*, 3—4. sz.
- ³⁴ Sinkó csatlakozásáról a Vasárnap-körhöz, vö.: *Beszélgetés Lesznai Annával* (Petőfi Irodalmi Múzeum, 1. füz.) és *Budapesti Mozaik (Hid, 1964/2.)*
- ³⁵ Lukács György: A bolszevizmus mint erkölcsi probléma. In: *Történelem és osztálytudat*. Magvető. Bp. 1971.
- ³⁶ Uő.: A szellemi vezetés kérdése és a „szellemi munkások”. *Internationale*, 5. sz. ill. *Utam Marxhoz*. I. Magvető, Bp. 1971.
- ³⁷ Uő.: Előszó. In: *Utam Marxhoz*, I., i. m.
- ³⁸ Ismeretlen Korvin-kódex margójára. *Ady Endre vál. cikkei és tanulmányai*. Szépirodalmi Könyvkiadó. Bp. 1954.
- ³⁹ Balázs Béla: Kompország irodalma vagy a magyar irodalomtörténet értelme és tanúsága. Diogenés, Wien 1924. Id.: Szabolcsi Miklós a *Lehetetlen emberek* előszavában.
- ⁴⁰ Romain Rolland 1935. jan. 18-i, Sinkóhoz írt levele. Id.: *Egy regény regénye*. Fórum Könyvkiadó, Novi Sad, 1961.
- ⁴¹ L. A Munkástanács ülése. — A kecskeméti *Magyar Aljöld* (a továbbiakban: MA) 1919. jún. 17-i cikke. Kiem. B. I.
- ⁴² Szabó Ervin: Hogyan módosítsuk a pártszervezeti szabályzatot? *Szabó Ervin válogatott írásai*. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1958.
- ⁴³ Karl Marx: A hegeli jogfilozófia kritikájához. Bevezetés. MEM, 1. köt. 385.
- ⁴⁴ Marxista fejlődésem: 1918—1930. In: *Történelem és osztálytudat*, i. m.
- ⁴⁵ MA, 1919. máj. 18. — A továbbiakban a MA-dokumentumok keltezéséből elhagyjuk az évszámot: csak 1919-es írásokat idézünk e lapból.
- ⁴⁶ MA, jún 3.
- ⁴⁷ A magyar munkásság osztálytudatának hiányáról, ill. ennek kihatásáról a Tanácsköztársaság életére és bukására I. Kún Béla *Válogatott írások és beszédek* (Kossuth Könyvkiadó, Bp. 1966, I—II) c. kötetét, valamint Lenin 1919. márc. elején kinyilvánított félelmét, hogy a nyugat-európai országokban, s konkrétan Magyarországon is a forradalom gyorsabban halad, mint Oroszországban, s „ebben van némi veszély is, mégpedig az, hogy a harc olyan gyors lefolyású lesz, hogy a munkástömegek öntudata nem tud majd lépést tartani ezzel a fejlődéssel”. (*Lenin Magyarországról*, i. m. 65.)
- ⁴⁸ Sinkó Ervin: Általános mozgósítás. MA, máj. 6.
- ⁴⁹ Uo.

- ⁵⁰ Vö.: A kommunizmus erkölcsi alapja; Párt és osztály, A történelmi materializmus funkcióváltása (In: *Történelem és osztálytudat*, i. m.), valamint Taktika és etika, A szellemi vezetés kérdése és a „szellemi munkások” (In: *Utam Marxhoz*, I.)
- ⁵¹ Lukács György: Jogrend és erőszak. Megjelent az *Internationale* 5. számának mellékleteként.
- ⁵² Kenyeres Zoltán—Tóth Dezső: Lukács György. In: *A magyar irodalom története* VI. (Akadémiai Kiadó, Bp. 1966)
- ⁵³ Lenin Vél. művei, i. m. III. 204.
- ⁵⁴ Pártfegyelem és egyéni szabadság. Szabó Ervin, i. m.